

SECCIÓ: FESTES I TRADICIONS

La *lidia* de toros, antecedents a Barcelona

Esther García-Portugués

estgar@gmail.com

Resum

L'afecció als toros nasqué entre els barcelonins a partir de 1802, quan el rei Carles IV visità la ciutat i es construí la primera plaça de fusta dedicada a la festa a la Barceloneta. Els testimonis recollits permeten establir la hipòtesi que, amb anterioritat a aquest any, la *lidia* de toros no formava part de la tradició, tot i que era coneguda a través de la seva representació en la ceràmica, en ombres xinesques, en alguna *corrida* puntual feta a la ciutat i per referència en espectacles ambulants afins que venien a Barcelona. Abans d'aquesta arribada reial, la història remet a l'època medieval quan Joan I tancà la plaça del Rei per a una funció de toros, esdeveniment que ha de ser considerat un cas aïllat a la ciutat Comtal quan, en canvi, era un tipus de festa molt arrelada a la tradició castellana.

Paraules clau: Carles IV, toros a Barcelona, festa taurina, tradició, places de toros

Resumen: La lidia de toros, antecedentes en Barcelona

La fiesta de los toros fue una afición que nació entre los barceloneses a partir del año 1802, cuando el rey Carlos IV visitó la ciudad, construyéndose la primera plaza de madera en la Barceloneta. Los testimonios recogidos permiten establecer la hipótesis que, con anterioridad a esta fecha, la lidia de toros no formaba parte de la tradición, a pesar de que era conocida a través de la cerámica, las sombras chinescas y espectáculos ambulantes afines que llegaban a la ciudad. Si bien es cierto que la historia del toro nos lleva a la época medieval cuando Joan I cerró la plaza del Rey para una función taurina, este acontecimiento debe ser considerado un hecho aislado, muy diferente a lo que sucedía en Castilla donde este tipo de fiesta se había enraizado en la tradición.

Palabras clave: Carlos IV, toros a Barcelona, fiesta taurina, tradición, plazas de toros

Abstract: Bullfighting, precedents in Barcelona

The bulls fiesta in Barcelona was an avocation created among civilians in 1802, when King Charles IV visited the city and the first wooden plaza (bullring) was built dedicated to the fiesta in Barceloneta. The testimonies collected allow to hypothesize that before this date the fiesta was not part of the Barcelona's tradition, although it was known through art as ceramics, Chinese shadows or horse performances that came to town, and sporadic performances too. History said that King Joan I closed the King Square for an entertainment of bulls in medieval times, however we believe it was an isolated incident of the fiesta rooted in the Spanish tradition, as other spectacles without a fixed location, which are related in this study.

Key words: King Charles IV, bulls in Barcelona, bulls fiesta (bullfighting), tradition, bullring

El dia 28 de juliol de 2010 s'aprovà al Parlament de Catalunya la proposició de llei de modificació de l'article 6 del text refós de la Llei de protecció dels animals, Decret legislatiu 2/2008.¹ Aquesta modificació comptà amb 68 vots a favor, 55 en contra i 9 abstencions i va suposar la prohibició de celebrar la festa taurina a Catalunya, llei que es posà en pràctica l'1 de gener de 2012. Davant l'alegria dels defensors dels drets dels animals, contra el patiment, la tortura i la mort cruel, s'han aixecat veus manifestant el disgust per la pèrdua de la festa o *lidia* de toros, al mateix temps que clamaven pel dret de mantenir una tradició.

A inicis de 2012, la plaça Monumental (1914), la darrera plaça dedicada als toros a Barcelona, tancava les portes a la *lidia* i les obria com a Museo Taurino. Una reconversió d'espai que fou precedida per la plaça de les Arenes (1900), avui centre comercial, Museu del rock i altres activitats lúdiques i esportives, i de la plaça de El Torín o de la Barceloneta (1834), que té un precedent històric d'aquest espai dedicat als toros que data del 1802.²

Sense prendre una posició a favor o en contra de la festa taurina, ens preguntem, si veritablement la *lidia* de toros forma part de la tradició barcelonina. La tradició cultural a Catalunya recull que des de l'Edat Mitjana a les terres meridionals, a les comarques del Baix Ebre, el Montsià i la Terra Alta, principalment, hi ha una llarga tradició dels correbous i altres festes vinculades als toros (*Enciclopèdia* 2005). Amb un apropament a aquestes activitats populars, basades en l'encrueliment, ridiculització i competitivitat hercúlia, astúcia, rapidesa i força, en aquestes contrades, es comprova que poc tenen a veure amb les *suertes* practicades en les places: el rejoneo o

1 *Diari de Sessions Parlament de Catalunya* 28/7/2010, sessió núm. 85.2, Tram.202-00050/08. DOGC, núm. 5687, 6/8/2010, prohibició de construir noves places de toros. Llei 28/2010, 3 d'agost, modificació de l'article 6 del text refós de la Llei de protecció dels animals, aprovat pel Decret legislatiu 2/2008.

DOGC, núm. 5731, 8/10/2010, prohibició de les festes amb toros o bous a excepció d'aquelles festes en què no es mati l'animal (correbous). Llei 34/2010 de 1/10/2010, regulació de les festes tradicionals amb bous.

2 S'edificà la primera plaça de toros estable a Barcelona en el sector del barri de Ginebra de la Barceloneta, coneguda per "Torín", inaugurada el 26 de juny de 1834. Un any després, el 25 de juliol 1835, aniversari de la reina Isabel II, els seus partidaris davant dels carlins, van voler celebrar la festa amb una *corrida*. Els toros no van donar gaire joc i el públic es va exaltar, entrant a l'arena a matar-lo a ganivetades. Un escàndol que es reproduí al carrer assassinant religiosos i assaltant els seus edificis. Les *corridas* van ser suspeses fins el 1841. El 1887 la plaça va ser reformada per Josep Ignasi Fontserè i Domènech que substituï la fusta per pedra i ferro. El terreny propietat de Josep Vandeli, va passar a la Sociedad Anónima Plaza de Toros de Barcelona, entitat constituïda el 1893 i una parcel·la gran passava a la Catalana de Gas el 1934 (García-Martín 1989:98-101).

lidia a cavall i el toreig a peu o lidia, que ha donat estrelles en aquestes arts com el tan celebrat Manolete o l'actual rei de la plaça, José Tomás, entre altres noms. Un espectacle, a voltes artístic i encertat amb l'estoc i d'altres convertit en una veritable sagnia si no es fa una *buena faena*.

La lidia de toros com a tradició a Barcelona no és clara, i potser el lector d'aquest estudi determinarà si és o no una tradició amb els testimonis artístics i històrics que aportem. Primerament, la recerca es remunta a la ceràmica encarregada el 1710 pel comte de Castellar per guarnir la Font de la Salut del jardí de la seva finca a Alella. Les referències esmentades pel baró de Maldà, Rafael d'Amat i Cortada, en el seu Calaix de Sastre a finals del segle XVIII, revelen que la lidia de toros era coneguda pels barcelonins com a mínim gràficament a través de la ceràmica i les ombres xinesques i per les curses de jònecs organitzades al costat del convent de Santa Mònica, procedents de terres tortosines. Així mateix, el baró de Maldà plasma en el seu diari com fou rebut aquest espectacle el 1802, el seu èxit i la prohibició d'aquest espectacle el 1805. Una altra font històrica, testimoni de les activitats taurines, és el Diario de Barcelona. Algunes notícies publicades al diari corroboren l'escrit del baró, des de l'anunci oficial de l'espectacle i d'altres activitats lúdiques com les ombres xinesques i altres distraccions com la funció ambulant de genets i picadors, que col·lateralment es podria vincular a l'espectacle de la lidia de toros. També el diari recull la notícia de la festa taurina com a part de la programació de festeigs organitzats per rebre a Carles IV el 1802, un fet que no es repetí amb Ferran VII el 1827. Tanmateix, hem recopilat alguns referents puntuals anteriors que desvetllen la presència dels toros a Barcelona com el diari del cronista Jeroni Pujades de principis del segle XVII.³ En conjunt, uns fets històrics puntuals que mostraran com l'espectacle taurí de la lidia de toros constituí una novetat a Barcelona, primer introduït artísticament i amb espectacles ambulants i després amb una plaça de toros construïda per a la festa, essent considerada una funció ocasional i convenient per celebrar l'arribada reial a Barcelona i que fou apassionadament acceptada pel poble barceloní.

El plafó de *Els toros a Madrid* (fig. 1), una de les joies del Museu de Ceràmica de Barcelona, és un testimoni artístic del coneixement aquí de la festa taurina que se celebrava a la plaça Major de la capital d'Espanya. El plafó procedeix de la finca d'Alella, coneguda per Ca les monges, per haver estat

³ Volem agrair l'ajut inestimable de la Dra. Maria Àngels Pérez Samper en proporcionar informació bibliogràfica corresponent al període anterior objecte del nostre estudi.

ocupada aquesta masia del segle XIII per monges, abans de ser adquirida el 1707 per Francesc d'Amat-Grevolosa i de Planella.⁴ La ceràmica, datada el 1710, quan el nou propietari, el primer comte de Castellar, austriacista, s'instal·là en la finca i manà la construcció de la Font de la Salut. Aquest plafó formava part de la decoració de les llunetes del pavelló o refugi de la font dins del jardí. Els altres plafons representaven els temes de la xocolata,⁵ la cacera i la batalla, temàtiques vinculades a les activitats i distraccions de la noblesa. A més de la Verge de la Salut, presidint l'espai, l'acompanyaven les ceràmiques amb els temes d'estar massa gras o massa prim, dos extrems considerats una malaltia (Llubià 1969; Riera 1983:35-37; Riera 1983-II:46-48, i García-Portugués 2012-II).

Fig.1 *Els toros a Madrid* (c. 1710), plafó de ceràmica, 122,5x368 cm., Museu de Ceràmica de Barcelona. Fotografia Museu de Ceràmica de Barcelona

El cronista de la societat barcelonina descriu en els seus jornals, com així titllà el baró de Maldà a les seves estàncies a can Pexau (Badalona),⁶ els seus itineraris després de dinar a les finques veïnes. En una d'aquestes visites, el mes de maig de 1797, detallava el seu pas pel jardí del botiguer Basté. Identificava les flors i detallava la decoració d'un espai ajardinat amb un "cenador" cobert amb pintures de temàtica religiosa de sants i amb la

4 La filla del comte de Castellar, era una Amat i hereva de totes les propietats. En morir sense descendència, aquestes passaren als Amat, concretament al primer marquès de Castellbell, avi del baró de Maldà.

5 Sobre el plafó conegut per *La xocolatada* vam donar una conferència a la sala IX del Museu de la Ceràmica de Barcelona, el dia 27 de febrer de 2012, dins del Tercer cicle de Col·loquis a les sales del museu, intitulada *Hortus conclusus. Jardines y salones de la nobleza catalana del siglo XVIII* per introduir-nos en els costums dels barcelonins en aquest segle. Així mateix, aquest plafó ha constituït un dels testimonis fonamentals en l'estudi presentat en el XVè Congrés del Comitè de Història del Arte celebrat en la Universitat Jaume I, Castelló, intitulat *Costumbres sociales de la nobleza catalana del XVIII. Salones y jardines, hortus conclusus del poder y del estatus social* (García Portugués 2012).

6 La finca passà al baró de Maldà a través de la unió de la família Senjust o Santjust/Sentjust amb la família Cortada el 1754 per casament (Amat 1948:XIX-XXV, i Amat 1990-I:17-18)

profana dedicada als toros, repetint la representació emprada en la ceràmica de la casa d'Alella (Amat 1948:252).

A final del segle XVIII, entre els espectacles que se celebraven a la ciutat, el baró de Maldà esmentava en la seva miscel·lània les curses de jònecs (novilladas) i el Diario de Barcelona anunciava els espectacles de les ombres xinesques i les funcions ambulants de genets i cavalls. El 21 d'agost de 1777, el baró feia testimoniatge de la improvisació d'una plaça construïda amb pals per fer una cursa de jònecs «...en lo costat de la iglésia i convent de Santa Mònica, abans l'hort dels religiosos, aon se diu s'hi farà lo Pastim, s'han posat uns pals, com bigues (a no enganyar-me), a dos per part, que formaran círcol per plaçar-s'hi quant antes corrida de novillos, los que se diu vindran de Tortosa» (Amat 1990-I:61). D'aquesta manera, el text dóna informació sobre la procedència de la funció, Tortosa, i la provisionalitat de la plaça, un fet que demostra que no era un espectacle habitual. El 6 de juliol de 1800, el baró recordava una altra funció taurina celebrada uns cinquanta anys abans, quan el marquès de La Mina, capità general de la ciutat i promotor de les vivendes del barri de la Barceloneta, habilità un terreny a l'Escorxador per aquesta «bàrbara diversió» com a espectacle per treure diners en benefici dels pobres (Amat 1990-V:74). Potser més curiosa fou la peregrinació dels barcelonins a Vic recollida pel baró amb motiu de la celebració dels sants màrtirs de la vila, Llucià i Marcià, i del beat Miquel dels Sants, el 3 de juliol de 1797, perquè es varen fer venir de Castella i Navarra toros i toreros. Segons el baró era una bogeria per la despesa i pel fet de realitzar els vigatans una festa com si fos una beatificació, guarnint fins i tot els carrers. Dies després el baró recollia la decepció dels barcelonins que anaren a Vic per no haver tingut cap torejador, per tant només van exercir de torejadors els propis vigatans, un fet que titllà el baró de «xasco» per aquells que van anar-hi. (Amat 1990-III:206, 208 i 209)

Les Sombras chinasas de Jaume Chiarini comptava en el seu repertori els Toros Reials de Madrid, una de les funcions més anunciades en el Diario de Barcelona, també representada durant l'estada del rei Carles IV i el seu seguici a Barcelona el 1802. Així, tant les ombres xinesques com altres actuacions que tenien lloc al carrer de la ciutat com l'arribada anual de dues companyies de Genets i Picadors de Valanciene i Avrillon, creaven gran expectació i interès entre la ciutadania, especialment aquest darrer grup perquè l'espectacle, a més d'exhibir les habilitats dels genets i cavalls,

finalitzava amb focs d'artifici.⁷

Amb motiu de l'arribada de Carles IV se celebraren diverses manifestacions públiques, degudament acceptades per la Secretaria d'Estat. Entre els nombrosos festeigs estaven els tradicionals besamans, la màscara reial i els balls de màscares organitzats per la Comissió d'Obsequis creada per tal efecte. Una de les novetats fou l'accés dels barcelonins a la festa taurina (García Sánchez 1998 i García-Portugués 2010:623-642).

La *lidia* de toros, tot i que era coneguda, tal com ho demostra la representació en la ceràmica, les ombres xinesques, i una aproximació més real a través de les curses de jònecs tortosines i els espectacles de genets i picadors francesos, es pot afirmar que a Barcelona no s'havia representat ni amb una certa asiduitat ni amb periodicitat per poder considerar la *lidia* de toros una tradició a Barcelona. Néstor Luján en el seu llibre *Historia del toreo* distingia la *lidia* a cavall de la de peu en el capítol «Principios del toreo a pie» (1954:9-28) i recull el lament dels nobles per la transformació de la festa, més vulgar, amb el canvi de dinastia, quan va ser tan grata pels àustries. La societat culta passà a menystenir la festa dels toros i concretament recull l'afirmació de Nicolás Fernández de Moratín «con la gran fiesta de 1725... se acabó la raza de los caballeros» (1954:13). D'altra banda, el dietari de Jeroni Pujades, realitzat un segle abans, ens remet als torneigs que se celebraven a Barcelona amb motiu de les festes dedicades a la figura de sant Jordi en les quals els cavallers, sobre el seu cavall armats amb l'escut i llança, posaven en escena la mort del drac, o bé per Carnestoltes la lluita entre els cristians i els musulmans, triomfant en ambdós casos el Bé davant del Mal. També, amb motiu de la canonització de sant Ramon de Penyafort, els cavallers lluitaren contra els almogàvers en un torneig (Dietari 1976-I:131-141,195).⁸

Entre els anys 1601-1630, Pujades esmenta la presència dels toros a Barcelona, amb motiu de l'estada d'uns dies a la ciutat de la infanta donya Maria, reina d'Hongria, germana de Felip IV, de viatge cap a Alemanya per casar-se amb Ferran II d'Àustria. Concretament, el 21 d'abril de 1630 a casa del duc de Cardona, «...al Pla de St. Francesch, en Barcelona, ahont està aposentada la Reyna de Hungria, dins lo ort de dita casa, se féu gran

⁷ *Diario de Barcelona*, 1, 3 i 10/1/1802, 25/3/1802 i 4 /4/1802, pp. 4, 12, 38, 339 i 378. Més informació sobre altres espectacles a García Portugués 2010:623-642.

⁸ Més informació sobre aquests tornejos transcrita del *Llibre de Solemnitats* i del *Dietari de Jeroni Pujades* es pot consultar en l'estudi de M. Àngels Samper (2003:139-192)

hastaferm y day varrit y sortija, carrera, tiro de pistola, en Blanch. Hagué y també córrer de toros. Lo primer joch fou bona vista; los toros, cosa molt bruta, perquè los cavallers los dejarretaban y los flamenchs o húngaros de la guardia al punt los trossejavan» (1976-IV:229), de nou comprovem el rebuig cap a aquest divertiment sanguinari. Així mateix, tot i que Lluís Permanyer (2008:262) informa en *L'esplendor de la Barcelona burgesa* que a l'època medieval i durant el mandat de Joan I se celebrà una *corrida* a la plaça del Rei.

De moment, no hem trobat cap altre referent fiable que suggereixi que es tracti d'una antiga tradició, sinó d'un fet aïllat. També és cert que fou a l'entorn del 1900 quan l'afecció als toros fou prou rellevant per erigir dues places a la ciutat. La publicació de la funció d'ombres xinesques dels «Toros Reales de Madrid» en el *Diario de Barcelona* és un testimoni suficient que indica que a Barcelona, com a mínim, es coneixia l'espectacle dels toros a nivell popular, mentre que era molt celebrat a la cort i seguit pel poble madrileny, així com en altres poblacions espanyoles. El Museo Municipal de Madrid conserva diverses obres d'aquest tipus de festa cortesana a la plaça Mayor (fig. 2), normalment composicions en perspectiva en les quals es divisen diverses *suertes* taurines.⁹ D'altra banda, a la cort napolitana també eren conegudes les lidies de toros, un testimoni fefaent n'és la Veduta di Plaza Mayor di Madrid o la pintura mural ubicada en la lluneta de la contrafaçana del segon atri de l'Arco di Trionfo di Alfonso d'Aragone en el Castel Nuovo o Museo Civico a Nàpols (fig. 3).¹⁰

Aquesta informació preliminar, tot i el canvi de gust de les dinasties monarquiques, permet plantejar la hipòtesi que la festa taurina era un tipus d'espectacle que en primera instància havia d'agradar tant als reis Carles IV i Maria Lluïsa com als convidats d'honor que celebraven els seus casaments: Ferran, futur Ferran VII, i Maria Antònia de Nàpols i a la Infanta María Isabel i a l'hereu al tron napolità, Francesco Genaro. Especialment els consorts

9 Concretament un oli anònim datat l'any 1618 (inv.3152), un altre oli anònim del segle XVII (inv.3153), altre oli de la col·lecció Abelló datat al segle XVII (P693) i una estampa sense datar i anònima (inv.4873). Imatges i fitxes donades a conèixer en el Congreso Internacional sobre Clásico Español celebrat del 7 al 9 de maig de 2003, organitzat per SEACEX a Madrid.

10 Com a informació general de la pintura mural s'assenyala la capacitat d'aquest espai urbanístic per a cinquanta mil persones i l'autoria atribuïda a un pintor napolità abans de 1672, quan es produí un incendi i es modificà la plaça. Fitxa sobre la pintura a l'atri de l'entrada proporcionada pel Museo Civico de Castel Nuovo, Nàpols. Així mateix, el text inclou dos referents de les funcions taurines a la Plaza Mayor de Madrid, una atribuïda a Juan de la Corte (1623) del Museo Municipal de Madrid i altra anònima que es conserva en el Museo de la Scala a Milà (García Portugués 2010:623-642).

veurien amb bons ulls un espectacle que els era familiar. Per això, amb unes premises tan favorables s'atorgà el beneplàcit reial per construir una plaça de toros o anomenada «coso taurino» a la Barceloneta, el primer emplaçament permanent per aquesta funció a la ciutat. Rafael d'Amat en el *Calaix de Sastre* recollia la notícia de la construcció d'un «toril»¹¹ per a la diversió dels monarques i la cort durant l'estada a la ciutat. El 20 de juliol de 1802 s'iniciaren les obres en l'hort propietat de Baltasar de Bacardí, ubicat més enllà del Portal del Mar a les afores de la muralla. La plaça fou construïda en fusta, amb disseny de forma circular amb graderies i unes llotges d'ordre únic destinades a la cort a la part més alta, situades a quatre vegades l'alçada dels toros (Pérez 1973:124-125 i García Sánchez 1998:424-425).

Fig. 2 Toros en la plaza Mayor de Madrid, (s.XVII), pintura, Museo Municipal de Madrid. Imatge de M.A. Casanovas (Casanovas 2011:24)

Fig. 3 Veduta di Plaza Mayor di Madrid (c.1672), o pintura mural ubicada en la lluneta de la contrafaçana del segon atri de l'Arco di Trionfo di Alfonso d'Aragone en el Castel Nuovo o Museo Civico a Nàpols. Fotografia d'E.García-Portugués.

L'acceptació de l'espectacle dels toros pels barcelonins fou molt favorable. El 16 de setembre s'assenyalaven per a la primera corrida quinze toros, cinc pel matí i deu per a la tarda. El marquès de Vallesantoro, responsable de la seguretat, presidí la festa. A la lidia participaren els millors picadors, banderillers, capeadores i toreros del regne amb la finalitat de complaure els reis i el públic. Participaren cuadrillas de gran reputació procedents de Sevilla, Jerez de la Frontera, València, Madrid i Tortosa i ramaderies d'Antonio Ybar (Arnedo, La Rioja), de Joaquín Zalduendo (Caparros, Navarra) i Francisca Estronat, vidua de Miguel Pérez (Egea de los Caballeros, Aragó).¹² L'actuació més espectacular la protagonitzà Ramón de la Rosa, conegut pel

¹¹ Segons les fonts *Diario de Barcelona* i el *Calaix de Sastre* aquest espai es esmentat com «toril», mentre que la bibliografia parla de «torin» (García-Martín 1989:98-101)

¹² *Diario de Barcelona*, núm. 257 i 258, 15 i 16 de setembre de 1802, p. 1137 i 1142. Més informació sobre els picadors, banderillers, capeadors i toreros al *Diario de Barcelona*, núm. 269 i 270, 27 i 28 de setembre de 1802, p. 1189 i 1193-4; Cossio 1978-III, i García Sánchez 1998:684-689.

nom de «El Indio», amb malabarismes i arriscats exercicis davant del toro.¹³ El Diario de Barcelona descriu amb tota mena de detall l'intrèpit banderiller Ramón de la Rosa davant les banyes del toro per saltar-lo, lligat de peus per després clavar la banderilla a l'animal o bé muntar-lo sense sella o a pèl, agafat d'una regna mentre tocava la guitarra.¹⁴ A la darrera funció davant dels reis aparegué com a criat del famós torero Alfonso Alarcón, tirant del carro triomfal on estava el torero. «El Indio» pujà sobre el toro com si fos el seu genet per tal que l'animal passés a tirar del carro triomfal, després el banderilleà, essent rematat per Alarcón. De l'escrit es dedueix, en primer lloc, una possible exageració de la funció i, en segon lloc, permet considerar la funció més aviat com un espectacle de circ que com una lidia de toros. Segons el Diario, aquesta escenificació ja s'havia representat en la Reial Plaça d'Aranjuez i a la de Madrid davant de SS.MM.¹⁵

Aquest mateix any s'edità a l'impremta Piferrer una Auca popular que es posà a la venda a la llibreria-taller de la plaça de l'Àngel. L'Auca constava de 48 caselles que compartimentaven diferents *faenes* de l'espectacle dels toros que van tenir lloc a Barcelona. La xilografia (fig.4), de fet, recull els moments més destacats de les vuit curses dedicades a Carles IV durant la seva estada a la ciutat, així com els noms dels toreros més aclamats.¹⁶

La festa taurina obtingué un èxit clamorós, amb un ple espectacular i sorprenent tant per la reialesa¹⁷ com pel públic, especialment si tenim present el preu elevat de les entrades. Aquestes s'esgotaren des de l'inici i continuà els dies 22, 28 de setembre, 6, 13, 18, 25 d'octubre i 2 de novembre fins a la darrera festa que fou la vuitena representació a Barcelona (García Sánchez 1998:684-689).

El preu de les entrades no constituí cap limitació pels barcelonins per tal de poder accedir-hi. L'entrada més econòmica fou de mitja peseta i arribaren

13 Goya immortalitzà la figura del torero en els aiguaforts de la tauromàquia mostrant la "osadía y temeridad", "El Indio mote del torero Mariano Ceballos, en la suerte de atronar a los toros con un puñal" (Luján 1954:40)

14 *Diario de Barcelona*, núm. 277, 278, 284, 285, 289, 290, 296, 298 i 299; 5, 6, 12, 13, 16, 17, 18, 24, 25 i 27 d'octubre de 1802, p. 1221-1123, 1227, 1249-1250, 1256, 1269, 1273-1274, i 1278, 1306-1307, 1309 i 1320

15 *Diario de Barcelona*, núm. 305, 2 de novembre de 1802, p. 1349-1350.

16 La xilografia presentada en aquest estudi pertany a la col·lecció del baró de Vilagayà. Una reproducció de la imatge surt en el catàleg de l'exposició *El Eterno efímero, grabados y dibujos conmemorativos del siglo XVI al XIX* (Domènech 2009: núm. 17).

17 Sembla que l'única persona que demostrà un rebuig clar cap a l'espectacle dels toros fou Maria Antonia de Nàpols (Pérez 1973:156, n. 299).

fins a quinze duros, preu de la llotja per a tot el dia. També el preu era diferent segons si l'entrada era de matí o de tarda, si es triava sol o si es volia llotja, balcó o grades cobertes. En la primera corrida s'imposà una pràctica que feia viable l'accés a capes socials menys afavorides, i que es descobrí en la segona corrida programada pel 22 de setembre, quan s'anuncià la penalització amb una multa de sis ducats per aquells que lloguessin els balcons i després relloguessin l'espai per seient al públic. La picaresca de la revenda va permetre a un sector de la població gaudir de l'espectacle, a més de documentar una manera de sobreviure en aquell temps.¹⁸

L'espai del «coso taurino» fou aprofitat per altres programacions populars com balls o l'enlairament del globus de Lunardi, una nova atracció que coincidí amb l'estada dels monarques a la ciutat.¹⁹ També va haver un intent frustrat d'incloure la diversió d'atrapar el porc. Aquesta consistia en fer participar quinze homes amb els ulls tapats, guarnits amb un esquellot i un fuet destinat a moure un porc portador també d'esquellot. Aquell concursant que atrapava el porc l'obtenia com a premi.²⁰ Per tant, aquesta diversa utilització de la plaça i la inclusió d'altres funcions indica que no es pensava en els toros com a únic espectacle en el recinte, ni com a funció habitual a Barcelona com ho era el teatre (García Portugués 2010: 623-642).

El baró de Maldà en contínues ocasions titllà de barbàrie la lidia de toros i, per aquest motiu, mostrà la seva satisfacció quan el 1805 fou prohibida aquesta diversió popular (Amat 1990-VII:51). Possiblement, l'èxit consistí més en comprovar que els toros fossin *bravos* i que es produís la mort del torero o del cavall del picador. També, el baró en l'escrit del 22 d'abril de 1804 distingia entre l'espectacle de jònecs del de toros «...s'ha començada en esta tarda, en lo toril, la bàrbara diversió de corrida de novillos, que a estos seguiran, qui sap, los toros. Por lo que los catalans s'han tornat castellans per lo que molts s'hi aficionen», i afegia «...i visca la Roma...», recordant els jocs al circ i remarcant quina era la procedència dels toreros «...a venir més menjapans d'aquelles terres de Madrid» (Amat 1990-VII:25). Successives vegades, el cronista va incidir en la crueltat de l'espectacle, separant les dues tipologies de «corridas castellanias» (Amat 1990-VII:33). També, aquest mateix any assenyalava la procedència dels animals «toros bravos

18 *Diario de Barcelona*, núm. 263 i 264, 21 i 22 de setembre de 1802, p. 1164 i 1168-1169 i Coroleu 1901:15.

19 *Diario de Barcelona*, núm. 295, 301, 302, 305 i 306; 23, 29, 30 d'octubre i 2 i 3 de novembre 1802, p. 1302, 1331, 1334, 1349-1351 i 1360.

20 *Diario de Barcelona*, núm. 295, 23 d'octubre 1802, p. 1302.

Fig. 4 *Els toros a Barcelona* (1802), xilografia, paper verjurat, 430x313 mm., col·lecció baró de Vilagayà, fotografia d'E.García-Portugués

de Navarra» (Amat 1990-VII:41), així com l'aforament, entre onze mil i quinze mil afeccionats en el «toril», la gentada i les males condicions ambientals amb expressions com «eixams d'abelles o mosques» o «omplint-se aquell toril com un ou, en número», de tanta gent que hi anava (Amat 1990-VII:42-43). El baró considerarà el lloc com un purgatori, per no poder ni tan sols

estirar les cames i pel patiment durant quatre o cinc hores de la funció, però sobretot la informació sobre les *cogidas*, de vegades exagerades, que el propi baró rectificà en l'escrit del 5 de juliol de 1804 «... se m'ha dit primer haver mort a catorze cavalls, i luego después, en disminució de deu, no han sigut més que quatre» (Amat 1990-VII:42). Tot i així, sembla una barbaritat si el més important de la festa consistia en recordar la quantitat de morts i *cogidas*: «... que a un torejador l'alçà per les dos astes entremig...». Més clar no ho pot explicar el baró de Maldà quan assegura que, malgrat les incomoditats, el poble assistia a aquest espectacle perquè «tot ho venç la passió, i seran frequentades les corrides sempre que los toros sien bravos, com fins ara, i mâtien força cavalls, com esta última corrida» (Amat 1990-VII:43). El dia 14 d'agost de 1804 el baró escrigué «Ahir fou dia de desgràcies. Tal foren de dos toreros en la corrida de toros...» (Amat 1990-VII:51). L'any següent, el 4 de març de 1805, el baró constata el fi de la *lidia* de toros. «...Entre tants desgarrs com fa cada dia l'Espanya, a lo menos hem vist una bona providència, pués que queden totalment abolides les corrides de toros i novillos...». L'escrit continuava «Esta providència de la prohibició de toros i novillos és del tot humana i desterra la barbàrie dels espanyols en lo concepte de les demás nacions, que tant lo vituperaven». Més interessant és el final de l'escrit quan el baró tem que tornin els toros «... Però jo em temo que, com res aquí és estable i media lo geni de la nació, i sempre se fan pensaments com fer Diners, ísquen d'aon ísquen, que ab est o altre pretext no tórrien tals corrides, que jo no voldria» (Amat 1990-VII:88). Anys més tard, Ferran tornava a Barcelona com a rei d'Espanya. La presència de Ferran VII i Maria Josefa Amàlia de Saxònia, del 4 de desembre de 1827 al 9 d'abril de 1828 a la ciutat, fou una qüestió política molt convenient per una monarquia malmesa. L'objectiu principal era aconseguir la fidelitat ciutadana, en plena crisi del poder absolutista.²¹

En aquest clima Barcelona havia de rebre els reis i retre'ls fidelitat i honors, un ambient molt diferent al que havia viscut el llavors príncep d'Astúries amb el seu pare Carles IV, el 1802. La Intendencia del Ejército y Prado de Cataluña va remetre a la Reial Junta de Comerç, el 24 de novembre de 1827, una sèrie de normes protocolàries que els barcelonins havien de mostrar a SS.MM., com «lealtad, respeto y demostración de amor e inculcar

21 Revoltes dels *malcontents* i la sublevació carlista dels favorables a l'infant germà del rei, que cercaven l'estabilització del règim des d'una facció ultra-absolutista (Burdíel 1995-2008:232-260).

los principios que se observaron en los festejos y recepciones de 1802".²² Per aquest esdeveniment es creà una Comissió de Reials Obsequis²³ i actes d'homenatge que foren recollits en la Relación de la entrada.²⁴

Dos dies abans de l'entrada se signà un bando de la policia que marcava el comportament ciutadà, prohibicions de venda ambulant, horari de trànsit pel carrers, etc.²⁵ Els espectacles ambulants, habituals als carrers de la ciutat, foren prohibits, talment com altres que no foren acceptats per la Comandància militar per la dificultat de poder-los controlar durant l'estada reial, mantenint-se per inofensives les xinesques o *Sombras Chinesas*, mentre que els toros, novetat el 1802, no foren programats per la Comissió d'Obsequis als Reis.²⁶ Ferran VII era molt afeccionat als toros i aquest fet es demostra perquè a València, ciutat llevantina per la qual passà abans d'arribar a Catalunya, s'organitzà la festa taurina. El 19 de novembre, el Diario de Barcelona es feia ressò de les funcions de toros celebrades les tardes del 12, 13 i 14, amb el concurs de 24 toros de les acreditades «vacades de D. Ignacio Boigues, D. Antonio Chordá, Francisco Cañizares y Miguel Ramon Picaràn». També la notícia especificava que els toros van ser picats de «vara larga...» per «Sebastian Miguez, Juan Martin (el Pelón), Atanasio el Capon y Cristobal Ortiz...» i *lidiados* per la quadrilla sota la direcció del «primer espada Juan Giménez (alias Morenillo) que estoqueará el primero; segundo, cuarto y séptimo toro; el tercero y sexto toro serán muertos por Manuel Parra; y el quinto y octavo por Manuel Carreto». Així mateix, el Diario detallava els noms i les edats dels toros entre els cinc i tres anys, així com el preu de les entrades, 12 rals per «asiento tendido y grada» i 24 rals «sillas rellano y

22 Notícia publicada en el *Diario de Barcelona*, núm. 292, 19/10/1827, p. 2332-2333. Domingo Maria Barrafon de la Intendencia del Ejército y Prado de Cataluña enviava a la Real Junta de Comercio el 24 de novembre de 1827 una relació de com mostrar lleialtat, respecte i amor a SS.MM., seguint els principis de la recepció reial de l'any 1802. BNC, AJC, caixa XVI, llig. 7, doc. 22. (García Portugués 2012-I:1174-1189).

23 El 22 d'octubre de 1827 la Junta de Comerç pren l'acord i emet un ofici a l'Ajuntament de Barcelona per formar una comissió de comerç i una altra de fàbriques com a entitat facultada per obsequiar els reis. BNC, AJC, caixa 23, llig. XVI, doc. 8, procés de nomenaments, doc. 9-20 i programació doc.22.

24 *Relacion de la entrada de los Reyes nuestros Señores en la Ciudad de Barcelona la mañana del 4 de diciembre de 1827 y de los demás festejos públicos, que se tributó a SS.MM. la Junta de Reales Obsequios, en nombre y representación de dicha ciudad*, Barcelona, Viuda Agustín Roca, 1828.

25 *Diario de Barcelona*, núm. 337, 4/12/1827, p. 2699. Per assegurar-se una bona acollida ciutadana es proclamaren Reials Decrets afavorint els fabricants de fils i manufactures de cotó i convertint el port de Barcelona en port Dipòsit amb les mateixes franquícies que altres ports espanyols. Decrets del 28 de setembre i 28 de noviembre de 1828. *Diario de Barcelona*, núm.333, 30/11/1827, p. 2668 y 2669 (García Portugués 2012-I:1174-1189).

26 Les funcions teatrals també patiren restriccions i prohibicions en la programació (García Portugués 2012-I:1174-1189).

barrera», les quals es podien adquirir al pati de la Reial Duana de la ciutat. Probablement resulta força interessant la prohibició per ordre del govern de llençar a la plaça «... cascos de naranja, piedras, gatos, perros ni otra cualquier cosa que pueda perjudicar a los lidiadores», un fet que denota el comportament o costum dels assistents a la festa, els quals podien ser penalitzats amb una multa de 10 ducados, o bé amb 2 ducados en el cas de baixar a la plaça abans no fos «...enganchado el último toro.»²⁷ Per tant, va haver toros a València, però no a Barcelona.

Com a punt final de l'estudi es constata que la lidia de toros a Barcelona era coneguda a inicis del segle XVIII, com lidia de toros pròpia de Madrid, segons el testimoni de la ceràmica que s'ha aportat en aquest estudi (fig.1). Abans d'aquest, no s'ha trobat cap altre referent que demostrï que aquesta pràctica fos habitual a la ciutat. Les ombres xinesques foren un altre mitjà lúdic que facilità la difusió dels toros castellans entre els barcelonins. Un document recentment descobert a l'arxiu de Simancas per l'historiador Gonzalo Santonja revela informació del perquè Felip II ignorà una butlla papal de Pius V que pretenia prohibir la Festa. El document, a més d'argumentar les diferències de la festa en altres indrets, ressalta que els toros són a Castella «fiesta y regozijo ordinario» (Santonja 2011:10). De moment, el 1802 s'ha de considerar l'any de la presentació de la lidia de toros a peu com a funció popular a Barcelona. Així ho corrobora la creació d'una plaça, «el toril» o «torín», segons la font emprada, com a lloc estable per aquesta activitat, tot i que com hem assenyalat en aquest estudi, després fou una diversió prohibida durant anys. Fins que no aparegui un document que digui el contrari, només podem parlar de cursa de jònecs i altres tipus de funcions esporàdiques vinculades als toros. Un altre fet interessant a destacar és que la festa taurina no es programà el 1827 durant l'estada de Ferran VII. Tot i l'afecció del monarca, possiblement es considerà una funció problemàtica, difícil de controlar, i per això se l'afegí entre els espectacles no acceptats per la Comandància militar. Per tant, a Barcelona no se celebrà la lidia de toros mentre que a València no hi hagué cap problema per programar-la, tot i que s'ha demostrat que fou en l'any 1802 quan va germinar una afecció barcelonina als toros. El baró manifestà repetidament en el seu diari que era un espectacle de castellans i no de catalans.²⁸ De fet, Jaume Fontanals,

²⁷ *Diario de Barcelona*, 19 de noviembre de 1827, núm. 322, p.2580

²⁸ El baró de Maldà no anava gaire errat, Néstor Luján realitza un detall dels toreros, les quadrilles i ramaderies taurines de final del segle XVIII i se centren a Sevilla, Henares, Madrid, Extremadura, Pamplona i València com a zones més importants (1954:9-28)

criat del baró, era un habitual d'aquestes festes i l'informador de tot el que succeïa a la plaça al cronista, Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà. No obstant això, el cert és que cada vegada més, entre la gent del país, els toros atreïen a més afeccionats, un fet que es manifestà clarament amb la construcció de dues places, les Arenes i la Monumental, capdavanteres de la festa taurina a principis del segle XX. Però també és cert que un ampli sector català no ha sentit mai cap interès per aquest tipus d'espectacle, i que ha finalitzat amb la corresponent Llei prohibint la celebració de la festa taurina a Catalunya, aprovada per majoria al Parlament.

BIBLIOGRAFIA

- Amat i de Cortada, R. d', baró de Maldà (1948), *Badalona en las postrimerías del siglo XVIII y en los albores del XIX (Estancias de don Rafael de Amat y de Cortada en "Can Pexau")*, prólogo y transcripciones de J.M.Cuyás, Badalona.
- Amat i de Cortada, R. d', baró de Maldà (1959), *El Col·legi de la Bona Vida*, presentat per Alexandre Galí, Barcelona, Ed. Selecta
- Amat i de Cortada, R. d', baró de Maldà (1990), *Calaix de Sastre en que se explicará tot quant va succehint en Barcelona, y vehinat, desde mitg any 1769. A las que seguirán las dels demás anys esdevenidores, per divertimento del Autor, y sos Oyents, adnexas en el dit Calaix de Sastre las mes mínimas frioleras*, (1769-1816), editada com *Calaix de Sastre*, a càrrec de Ramon Boixareu, Barcelona, Curial, Biblioteca Torres Amat. (vol. I, 1769-1791; II, 1792-1794; III, 1795-1797; IV, 1798-1799; V, 1800-1801; VI, 1802-1803 i VII, 1804-1807)
- Burdiel, I. (1995-2008), «De la monarquía absoluta a l'Estat liberal», *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans. La gran transformació 1790-1860*, vol. 6, p. 232-260.
- Casanova Giménez, M. A, (2011), «El toro en la ceràmica», *Revista de Estudios Taurinos*, núm. 30, Sevilla, Fundación de Estudio Taurinos, p. 57-96.
- Coroleu, J., *Memorias de un menestral de Barcelona 1792-1864*, Barcelona, Tip. La Vanguardia, 1901
- Cossio, J. M. de (1978), *Los toros. Tratado técnico e histórico*, Madrid, Espasa-Calpe, 1978, tomo III
- Dietari de Jeroni Pujades (1601-1630)*, (1976), IV vols., Ed.de Josep Maria Casas Homs, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, Rafael Dalmau.
- Domènech, A. (2009), *El Eterno efímero, grabados y dibujos conmemorativos del siglo XVI al XIX*, (cat.exp.), Barcelona, Palau Antiguitats, núm. 17.

Enciclopèdia (2005), «La llarga tradició de les festes de bous a Catalunya», *Enciclopèdia de la Cultura popular de Catalunya. La Festa*, vol. 4, Barcelona, Enciclopèdia Catalana S.A.

García-Martín, M. (1989), «La plaça de toros», *Barceloneta*, Barcelona, Catalana de Gas, p. 98-101

García-Portugués, E. (2010), «Testimonis de la festa amb motiu de la vinguda reial a Barcelona l'any 1802 », *VIè. Congrés d'Història Moderna de Catalunya: La Catalunya diversa: Cultura i pràctiques culturals. Revista Pedralbes, Departament d'Història Moderna*, núm. 28, Barcelona, Universitat de Barcelona, 15-19 de desembre de 2008, p. 623-642

García-Portugués, E. (2012-I), «La ciudad de Barcelona anfitriona de Fernando VII», *XVIII Congreso del Comité Español de Historia del Arte (CEHA). Mirando a Clío. El arte español espejo de su historia*, Santiago de Compostela, Universidad de Santiago de Compostela, 20-24 de setembre de 2010, p. 1174-1189.

García-Portugués, E. (2012-II), «Costumbres sociales de la nobleza catalana del XVIII. Salones y jardines, *hortus conclusus* del poder y del estatus social», *XIX Congreso Nacional de Historia del Arte. Las Artes y la Arquitectura del poder*, Castellón de la Plana, Universidad Jaume I, 4-8 de septiembre de 2012. (en premsa)

García Sánchez, L. (1998), «Las corridas de toros» *Arte, fiesta y manifestaciones efímeras: la visita a Barcelona de Carlos IV en 1802*, Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi doctoral), p. 684-689.

Llubià, Lluís M. (1969), «Els plafons decorats d'Alella», *Alella*, núm. 91, juliol-agost.

Luján, N. (1954), «Principios del toreo a pie», *Historia del toreo*, Barcelona, Destino, p.9-28.

Pérez Samper, M. À. (1973), *Barcelona, Corte. La visita de Carlos IV en 1802*, Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi de llicenciatura)

Pérez Samper, M. À. (1977), *Les visites reials a Barcelona*, Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi doctoral)

Pérez Samper, M.À. (2003), «Barcelona, corte: las fiestas reales en la época de los Austrias», *La fiesta cortesana en la época de los Austrias, Junta de Castilla y León*, p.139-192.

Permanyer, Ll. (2008), *L'esplendor de la Barcelona burgesa*, Barcelona, Angle Ed.

Riera i Sallarés, A. (1983-I), «Els plafons de rajoles de la Font de la Salut d'Alella», *Alella*, núm. 181, estiu 1983, p.35-37. (MCB-4574),

Riera i Sallarés, A. (1983-II), «La gran trobada», *Alella*, núm. 183, hivern 1983, p.46-48 (MCB-4575).

Santonja, G. (2011), «Memorial dirigido al doctor Velasco, consejero de Felipe II», *El Mundo, El Cultural*, 2-8 diciembre 2011, p.8-11

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)

Relación de las diversiones, festejos públicos, y otros acaecimientos que han ocurrido en la Ciudad de Barcelona, desde el 11 de Septiembre hasta principios de Noviembre de 1802, con motivo de la llegada de SS.MM. y AA. à dicha Ciudad; y del viage à la villa de Figueras, Barcelona, por la Compañía de Jordi, Roca y Gaspar, 1802.

Relacion de la entrada de los Reyes nuestros Señores en la Ciudad de Barcelona la mañana del 4 de diciembre de 1827 y de los demás festejos públicos, que se tributó a SS.MM. la Junta de Reales Obsequios, en nombre y representación de dicha ciudad, Barcelona, Viuda Agustín Roca, 1828.

Biblioteca Nacional de Catalunya (BNC), Arxiu Junta de Comerç (AJC)

BNC, AJC, caixa XVI, llig. 7, doc. 22, pautes de lleialtat, respecte i amor a SS.MM. 1827.

BNC, AJC, caixa 23, llig. XVI, doc. 8, creació d'una comissió de comerç i altre de fàbriques

BNC, AJC, caixa 23, llig. XVI, doc 9-20, nomenaments.

BNC, AJC, caixa 23, llig. XVI, doc. 22, programació 1827 d'acord amb la del 1802

PREMSA

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)

Diario de Barcelona, 1 de gener de 1802, p. 4

Diario de Barcelona, 3 de gener de 1802, p. 12

Diario de Barcelona, 10 de gener de 1802, p. 38

Diario de Barcelona, 25 de març de 1802, p. 339

Diario de Barcelona, 4 d'abril de 1802, p. 378

Diario de Barcelona, 15 de setembre de 1802, p. 1137

Diario de Barcelona, 16 de setembre de 1802, p. 1142.

Diario de Barcelona, 21 de setembre de 1802, p. 1168

Diario de Barcelona, 22 de setembre de 1802, p. 1169

Diario de Barcelona, 27 de setembre de 1802, p. 1189

Diario de Barcelona, 28 de setembre de 1802, p. 1193-4

Diario de Barcelona, 5 d'octubre de 1802, p. 1221-1123

Diario de Barcelona, 6 d'octubre de 1802, p. 1227

Diario de Barcelona, 12 d'octubre de 1802, p. 1249-1250

Diario de Barcelona, 13 d'octubre de 1802, p. 1256
Diario de Barcelona, 16 d'octubre de 1802, p. 1269
Diario de Barcelona, 17 d'octubre de 1802, p. 1273-1274
Diario de Barcelona, 18 d'octubre de 1802, p. 1278
Diario de Barcelona, 23 d'octubre 1802, p. 1302.
Diario de Barcelona, 24 d'octubre de 1802, p. 1306-1307
Diario de Barcelona, 25 d'octubre de 1802, p. 1309
Diario de Barcelona, 27 d'octubre de 1802, p. 1320
Diario de Barcelona, 29 d'octubre de 1802, p. 1331
Diario de Barcelona, 30 d'octubre de 1802, p. 1334
Diario de Barcelona, 2 de novembre de 1802, p. 1349-1350
Diario de Barcelona, 3 de novembre de 1802, p.1360
Diario de Barcelona, 1 d'octubre de 1827, p. 2187
Diario de Barcelona, 17 d'octubre de 1827, p. 2315-2317.
Diario de Barcelona, 19 d'octubre de 1827, p. 2332-2333.
Diario de Barcelona, 19 de novembre de 1827, p. 2580-2581
Diario de Barcelona, 30 de novembre de 1827, p. 2668- 2669.
Diario de Barcelona, 4 de desembre de 1827, p. 2699.

Biblioteca Nacional de España (BNE)

Gaceta de Madrid, 4 d'octubre de 1827, p. 481-484.

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya (DOGC)

Diari de Sessions Parlament de Catalunya 28/7/2010, sessió núm. 85.2.
 Tram.202-00050/08.

DOGC núm. 5687, 6/8/2010, prohibició de construir noves places de toros.
 Llei 28/2010, 3 d'agost, modificació de l'article 6 del text refós de la Llei de protecció dels animals, aprovat pel Decret legislatiu 2/2008.

DOGC núm. 5731, 8/10/2010, prohibició de les festes amb toros o bous a excepció d'aquelles festes en què no es matí a l'animal (correbous). Llei 34/2010 de l'1 d'octubre, regulació de les festes tradicionals amb bous.